

[B] **“WIE SCHRIJFT, SPREEKT TEGEN”.
EEN REHABILITATIE VAN JAN DE ROEK (1941-1971)**

Eind 2008 verscheen bij Poëziecentrum de geruchtmakende bloemlezing *Hotel New Flandres. 60 jaar Vlaamse poëzie*.¹ De samenstellers Dirk van Bastelaere, Erwin Jans en Patrick Peeters wilden met dit boek een literair-historisch verantwoord en een representatief beeld geven van de naoorlogse Vlaamse poëzie, met “meer aandacht voor heterogeniteit” dan eerdere bloemlezingen, die in hun ogen vooral een “canon van de canon” presenteerden. Wat de heterogeniteit betreft, zat het in ieder geval goed: menig recensent – ook die van dit blad² – gaf toe in *Hotel New Flandres* nieuwe, onbekende namen ontdekt te hebben. Een van de meest opvallende was Jan de Roek (1941-1971). Deze zelfs voor de meeste kenners onbekende poëet werd door de samenstellers prompt gecategoriseerd als “viersterrendichter”. In de taxonomie van Van Bastelaere, Jans en Peeters vormen viersterrendichters “misschien wel de belangrijkste categorie”. Deze “typische oevredichters” hebben “een kwalitatief hoogstaand oeuvre uitgebouwd dat doorgaans op zichzelf staat” en dat zich los van modes of stijlen autonoom verder ontwikkelt. Onder meer Erik Spinoy, en Stefan Hertmans horen bij de viersterrendichters, maar ook Mark Insingel en Claude van de Berge. En daar kwam dus ineens die obscure Jan de Roek bij. Die dan ook nog eens met acht gedichten in de bloemlezing mocht, terwijl zijn collega-viersterrendichters het met zeven moesten stellen. Verderop in de inleiding leggen de samenstellers kort uit waarom De Roek zo’n prominente plek krijgt: “Samen met Pernath is de eveneens jong gestorven De Roek bepalend geweest voor de krachtige doorwerking van het experimentele paradigma. Wellicht zou de invloed van *pink* [de Antwerpse *pink poets*, BVdS] en postexperiment zonder De Roek nooit zo groot zijn geweest.”

Maar als zijn werk zo belangwekkend was, waarom is het dan zo onbekend gebleven? De verklaring is tweevoudig. De Roeks oeuvre is door zijn vroege dood – hij liet op zijn dertigste het leven in een verkeersongeval – nooit echt volgroeid. En door de beperkte verspreiding ervan heeft het nooit een breed publiek kunnen bereiken. Zijn bundels

bleven tijdens zijn leven grotendeels ongepubliceerd; zijn gedichten vonden alleen de weg naar enkele tijdschriften. In 1980 publiceerden Jef Barthels en Michel Bartosik bij Pink Editions & Productions de *Verzamelde gedichten* en de *Verzamelde essays* van Jan de Roek³. Maar ook deze uitgaven circuleerden nauwelijks buiten het kleine kringetje van overtuigden. En dus, redeneerden vrienden, sympathisanten en literaire erfgenamen van De Roek, was, veertig jaar na zijn dood en nu de menigte al warm gemaakt was door *Hotel New Flandres*, het moment voor rehabilitatie gekomen.

Ik ben de overlevende. Een keuze uit het werk van Jan de Roek bevat niet alleen een selectie uit de essays en de gedichten die eerder in de Pink Poets-editie openbaar gemaakt werden, maar ook een introductie tot het werk van De Roek, een editieverantwoording, een hele reeks archiefphoto’s van Jan de Roek en twee cd’s met geluidsmateriaal. Op de eerste cd horen we De Roek met plechtige, gedragen stem fragmenten voorlezen uit zijn lange gedicht *Jeunesse dorée* en uit een van zijn poëtische essays. De tweede cd bevat onder meer een opname van het radioprogramma *Belletrise*, dat op 24 juni 1980 uitgezonden werd op BRT3, een verre voorloper van het huidige Klara. Een merkwaardig stukje mediageschiedenis is het: de twee samenstellers (Barthels en Bartosik) praten één uur lang en enkel met elkaar over de verzamelde gedichten en essays van De Roek. Zij vestigen onder meer de aandacht op De Roeks “aanwezigheidspolitiek”. Hoezeer hij in zijn werk ook “binnensmonds” bleef, zoals hij zelf schreef, als dichter en als intellectueel zocht De Roek ook de openbare ruimte op, trad toe tot redacties (onder meer van *De Geus*, *Ruimten* en *De Tafelronde*), expliciteerde zijn standpunten in diverse tijdschriften en in lezingen her en der.

Een geschiktere introductie tot De Roeks oeuvre is het inleidende essay van Hans Vandevoorde, hoogleraar Nederlandse Letterkunde aan de Vrije Universiteit Brussel, de instelling waar De Roek de laatste vier jaar van zijn leven werkzaam was als assistent bij Jean Weisgerber. Vandevoorde bespreekt De Roeks oeuvre in het licht van vier belangrijke invloeden: het oeuvre van Van Ostaijen, de gedichten van Claus (die De Roek als academicus bestudeerde), het werk van Van de Woestijne en de poëzie van De Roeks vrienden en generatiegenoten, met name de *pink poets* rond Hugues C. Pernath en Patrick

Conrad, en de verwante dichters rond het tijdschrift *Impuls*. Die invloeden geven meteen aan welk soort poëzie we bij De Roek kunnen vinden: brede, beeldrijke verzen waarin de lyrische ik zijn positie van eenzame buitenstaander belijdt. Met zijn gedichten bouwt hij aan een monument in taal, dat niet alleen een blijvend getuigenis is van het bestaan en van alle existentiële twijfel die daarmee gepaard gaat, maar ook een manier om tot een diepe humanitaire gemeenschap te komen met de lezer, die vaak rechtstreeks aangesproken wordt.

De Roeks magnum opus is het lange epische gedicht *Jeunesse dorée*, in feite een aaneenschakeling van verschillende lange fragmenten; Vandevoorde noemt het een “gedichtenbundel”. “Dit zijn mijn laatste woorden”, stelt de spreker, voor hij zich terugtrekt in het zwijgen:

En thans kruip ik beschaamd onder de grond
en word een vreemdeling,
graaf schachten en zoek wroetend, buiten adem
naar het schaarse erts der troost, mansoor en laurier
in kelders, kerken en verschansingen
verberg wild mijn handen, mijn gezicht,
en draag een mantelkap
en spreek niet meer.

In een echo van Van Ostaijens “ik wil bloot zijn en beginnen” zoekt de spreker zich te ontdoen van de ballast van het bestaan om op te kunnen gaan, te sterven én te herleven in zuiver taal. Maar dat verlangen is, om het met een typerende formule te zeggen, gedoemd te mislukken:

Dit, mijn broeder, zijn geen woorden:
woorden braakt men uit of worden hees gefluisterd.
Ik stamel.

Dat gestamel duurt in deze editie honderd bladzijden lang, en dat is wel te veel van het goede. Het veelstemmige *Jeunesse dorée* was in deze vorm eigenlijk nog niet klaar voor publicatie. Al te veel passages missen – en dat geeft ook de inleider toe – scherpte, klinken te veel als platitudes: “De tijd breekt elk spel./ Wij zijn de eeuwige verliezers.” Niet alle beelden zijn even doeltreffend. “De deernis hangt als voluten aan mijn gezicht”, dat klinkt vooral pijnlijk. En “Reeds voel ik hoe in mijn

kelders het grondwater der wanhoop uitbreekt” wekt bij mij alleen komische associaties op met te korte broeken.

Op die plekken wordt duidelijk dat De Roeks poëzie misschien te veel een illustratie wilde zijn van zijn opgedane poëtische inzichten, eerder dan poëzie *as such*. Die poëtica expliciteerde De Roek onder meer in de twee in deze bundel opgenomen essays: ‘Poëzie en logos’ en ‘De schone kleren van de keizer’. Dit laatste essay telt een kleine vijftig bladzijden en is ook weer een montage van drie essays die hij eerder schreef. Hoewel ook deze tekst wel wat te lijden heeft onder redundantie en onnodige herhalingen, behoort hij veruit tot het interessantste wat in dit nieuwe boek te vinden is. Het is een zeldzaam grondige en diepgaande verkenning van wat het gedicht, wat de dichter kan of moet zijn. Veelzeggend is De Roeks karakterisering van het gedicht als “het dodenmasker van ervaringen”: “zij verraden de schrijver die hij was aan de onbekende die hij is, verraden zijn oorsprong en afkomst en maken een verrijzenis en een heropstanding mogelijk”. En al even fraai geformuleerd: “Het woord zit vast aan de ervaring zoals de klank aan de snaar.” Schrijven is in De Roeks visie een vorm van nee zeggen: “Wie schrijft, spreekt tegen en is een doorn in het oog”. Het ware engagement van de dichter is “een desengagement en uit zich in de afzijdigheid, de verdeckte opstelling, de naamloze aanwezigheid”. De dichter “drijft niet naar de kudde, maar zondert af”. Hij is autark en soeverein, zoals het gedicht voor De Roek “koninklijk en hoogmoedig” is.

Ik ben de overlevende laat ons op een zeer degelijke en, mede door de foto's en de extra cd's, uitstekend geïllustreerde manier kennismaken met het oeuvre van een dichter die te lang veronachtzaamd is. Toch lijkt de betekenis van De Roeks oeuvre me eerder in zijn poëziereflexie te liggen dan in zijn poëzie zelf, die niet helemaal voldragen is en zich toch niet bepaald “los van modes of stijlen” autonoom heeft ontwikkeld. “De meeste driesterendichters dragen in belangrijke mate bij tot de articulatie van een paradigma”, schrijven de samenstellers van *Hotel New Flandres* in de inleiding. “De meeste drie sterren zetten het paradigma – of elementen daaruit – naar hun hand, terwijl ze in het grootste deel van hun werk overduidelijk het paradigma volgen.” Deze omschrijving lijkt me niet alleen op te gaan voor

dichters als “Wilfried Adams, Michel Bartosik, Leopold M. Van den Brande of Ben Cami”, maar evenzeer voor Jan de Roek.

BART VAN DER STRAETEN

Ik ben de overlevende. Een keuze uit het werk van Jan de Roek, VUBPress, Brussel, 2011, 222 p. Editie door Yves T'Sjoen & Michel Dupuis; biografische nota en introductie door Hans Vandevoorde.

Noten

(1) DIRK VAN BASTELAERE, ERWIN JANS & PATRICK PEETERS, *Hotel New Flandres. 60 jaar Vlaamse poëzie*, Poëziecentrum, Gent, 2008, 752 p.

(2) HANS GROENEWEGEN, “Hotel New Flandres: zestig jaar Vlaamse poëzie gebloemleesd”, *Ons Erfdeel*, jg. 52 (2009) nr. 2, pp. 152-157. Ook online te raadplegen via <http://www.onserfdeel.be/pdf/groenewegen.pdf>.

(3) Zie de bespreking in dit blad: MARC REYNEBEAU, “Ik word een ruïne in het vuur van de tijd. De poëzie van Jan de Roek”, *Ons Erfdeel*, jg. 34 (1981), nr. 4, pp. 590-592.
